

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

6-2019

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

А.Ўринов, Ш.Каримов

Бессель оператори қатнашган итерацияланган кўп ўлчовли Клейна-Гордона-Фок тенгламаси учун Коши масаласи аналогини ечиш5

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

Р.Максудов, А.Джураев, Ш.Шухратов, И.Якубов

Толали материаллар тозалагичининг қайишқоқ таянчларга ўрнатилган колосниклар тебранишларининг таҳлили13

Ж.Улугмуратов, И.Исматуллаев, И.Якубов, З.Исламов, Х.Бегалиев, Т.Кодиров

Туяқуш экзотик чарми олишда тери хомашёсига дастлабки ишлов беришни тадқиқ қилиш20

КИМЁ

Б.Махкамов, Д.Шахидова, Б.Орзикулов, Д.Гафурова

Мис (II) ионларининг сорбцияси учун комплекс ҳосил қилувчи полимер материалларни олиш25

БИОЛОГИЯ, ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

Ш.Хасанов, С.Сасмаков, Ж.Абдурахманов, О.Аширов, Ш.Азимова

Ҳашарот хужайраларини паст ҳароратли муҳитда узоқ муддат сақлашнинг оптимал шароитларини танлаш29

А.Ахунов

Суғориш тарихи ва суғоришнинг ўзига хос омиллари32

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ТАРИХ

К.Тухтабеков

Ўзбекистонда илм-фан тараққиётининг тарихий илдизлари36

У.Жўраев

Советлар даврида таълим тизимини мафкуралаштириш (1950-1980 йиллар)40

Е. Гордеева

Калтаминор маданияти мафкураси тўғрисидаги масалага доир43

И.Раҳимов

Тарихий ҳақиқат ва унинг жамият маънавий тараққиётига таъсири47

ФАЛСАФА, СИЁСАТ

А.Ўтамуродов, Б.Турсунов

Фуқаролик жамияти – тараққиётнинг юқори босқичи50

Т.Алимардонов, А.Азимов

Ўтиш даврининг классик модели54

Ф.Мирзаева

Ўрта Осиёда Нақшбандия-Мужаддия тариқати ривожининг ўзига хос хусусиятлари58

И.Тоиров

Жаҳон тамаддуни шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари61

АДАБИЁТШУНОСЛИК

А.Акбаров

Фирдавсий тақдири Ҳайнрих Ҳайне талқинида66

Р.Тошнӣзова

Маърифат ва талқин: шоҳид образининг онтологик асослари70

М.Ҳамидов

Миркарим Осимнинг “Синган сетор” қиссасида Машраб образи75

А.Қаюмов

Уруш – миллий характер кушандаси77

М.Эрназарова

Л.Н.Толстой ижодини ўрганишнинг инновацион технологиялари81

ТИЛШУНОСЛИК

Ш.Искандарова, М.Омонов

Ҳозирги ўзбек тилида истеъмолдан чиққан “Бобурнома”даги изофий бирикмалар85

ТАРИХИЙ ҲАҚИҚАТ ВА УНИНГ ЖАМИЯТ МАЪНАВИЙ ТАРАҚҚИЁТИГА ТАЪСИРИ
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРАВДА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА
HISTORICAL TRUTH AND ITS IMPACT ON THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

И.Раҳимов

Аннотация

Мақолада тарихий ҳақиқат тушунчаси, унинг структуравий тизими, функциялари, уни англаш билан боғлиқ тарихий-фалсафий қарашлар, тараққиётнинг янги босқичида тарихий ҳақиқатнинг тарбиявий функциясининг долзарблиги, шунингдек, унинг жамият маънавий ҳаётидаги аҳамияти ҳақида сўз юритилган.

Аннотация

В данной статье речь идет о таком понятии, как историческая правда, о ее структурной системе, функциях, историко-философских взглядах, связанных с ее пониманием, об актуальности воспитательной функции исторической правды на новом этапе развития, а также о значении исторической правды в духовной жизни общества.

Annotation

In this article the concept of historical truth, its structural system, its functions, historical and philosophical views on its realization, the relevance of the educational function of historical truth at a new stage of development, as well as the importance of historical truth in the spiritual life of society have been discussed.

Таянч сўз ва иборалар: тарих, тарихий ҳақиқат, тарихий ҳақиқатни англаш, тарихий билиш, маънавий ҳаёт, тарихий ҳақиқатни тавсифлаш, тараққиётнинг янги босқичи.

Ключевые слова и выражения: история, историческая правда, понимание исторической правды, историческое знание, духовная жизнь, описание исторической правды, новый этап развития.

Keywords and expressions: history, historical truth, understanding of historical truth, historical knowledge, spiritual life, description of historical truth, a new stage of development.

Бугун мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичида фан ва таълим соҳаларига инновацион ғояларни татбиқ этиш зарурати 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ҳам ўз аксини топган. Янги жамият қурилиши жараёнида халқимизнинг бой маданият ва бунёдкорлик анъаналарини ўрганиш ва улардан фойдаланиш катта аҳамиятга эга [1].

Халқимиз ўзликни англашнинг сарчашмаси тарих ва маданий мерос эканлигини тушуниб етганлиги учун ҳам, уларга муносабат давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Шу маънода глобаллашув шароитида ижтимоий фанлар жамиятда маънавий юксалишнинг энг фаол иштирокчиси. Шу боис “гуманитар соҳа олимлари фаолиятини ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимиз лозим” [2,40].

Тарихий ҳақиқатни тушунишнинг назарий илдизлари жуда қадим замонлар билан боғланган бўлиб, Шарқ ва Ғарб

халқлари қадимий ижодиёти намуналарида, эпик достонларида акс этган, антик даврда эса Геродот ва Фукудиднинг тарихий ҳаракат ҳақидаги қарашларида ўз ифодасини топганлиги маълум. Ўрта асрларда Аврелий Августин илоҳий давлат тарихи фалсафасини яратди, табиийки, бу қарашлар тарихий тафаккур тараққиётининг кейинги босқичларига ўзининг чуқур таъсирини кўрсатди.

Тарихий ҳақиқатни билишнинг ўзига хос яқуни ва классик намунасини Гегелнинг диалектикага асосланган ижтимоий-фалсафий концепцияси ташкил этади. Гегелнинг фикрича, кишилар фаолияти (яъни умумжаҳон тарихи)нинг асосини уларнинг иқтисодий фаолияти, яъни меҳнат, табиатни меҳнат қуроллари ёрдамида қайта ўзгартириш ҳисобланади. Шу муносабат билан таъкидлайдики, “инсон ўз қуроли билан табиат устидан ҳукмронлик қилса ҳам, у ўз мақсадларида унга тобе бўлади” [3,205].

Тарихий билишнинг классик фалсафаси тараққиёт, прогресс, тарихий

И.Раҳимов – ФарПИ ўқитувчиси.

жараённинг бир бутунлиги ва унинг ранг-баранг шакллари, зарурият ва эркинлик, ижтимоий билишда диалектиканинг ўрни ва бошқалар ҳақидаги ғояларни илгари сурди.

Тарихий ҳақиқатни тавсифлашга қизиқишнинг ортиши XIX аср охири - XX аср бошларида асосан икки йўналишни ташкил қилади. Биринчи йўналиш ижтимоий ҳаётнинг ақлий, рационал тафаккур билишга қодир бўлмаган “маданий-тарихий типлар” тузилмаси, муайян восита ва методлар орқали эса тарихий реалликни татқиқ этади. Бу йўналиш, биринчидан, инсониятнинг тарихий бирлигини қуруқ гап, деб ҳисоблайди Иккинчидан, тарихнинг маъноси тадрижий асосда эркинликка бориш эмас, балки тарихий тараққиётнинг ранг-баранг плюралистик модели билан тарихий ҳақиқатга эришишни англатади. Учинчидан, ҳеч қандай умумжаҳон тарихи эмас, балки фақат турли маданий-тарихий моделлар (типлар) мавжуд. О.Шпенглер инсониятнинг ҳаёти – бу, ўз-ўзича пайдо бўлишнинг чексиз жараёни ва маданиятнинг айна шу даражада барҳам топиши [4,68], А.Тойнби ижтимоий тараққиётни эркинлик ва зарурият билан боғланган табиий-тарихий жараён, деб ҳисоблайди [5,104].

Шарқда ҳам тарихни тушуниш, тарихий ҳақиқатни англаш тамойиллари шаклланган бўлиб, улар ўзига хос мазмун касб этган. Масалан, Форобий жамият тараққиётини илоҳий қонунлар орқали бошқарилиб, тарихий қадрият касб этади, [6,27] деса, Беруний тарихий ҳақиқатни сохталаштирувчи тарихчиларга қарши чиқади: “бир хиллар ўз мойиллигидан келиб чиқиб, ёлғон гапирди, шу билан ўз зотига иснод келтиради, бошқалар эса муайян кишилар гуруҳи манфаатидан келиб чиқиб ёлғонга мойил бўлади” [7,57-58]. Шарқда тарихий ҳақиқатни тавсифловчи асарлар бир неча йўналишларда яратилган бўлиб, уларда воқеалар таҳлили буюк шахсларнинг таржимаи ҳоли, давлат бошқаруви ва ҳарбий юришлари, шунингдек, ибратли ҳикоялар, панд-насиҳатлар, юксак ахлоқий меъёрлар негизда тавсифланади [8,279].

Мустақиллик туфайли тарихий ҳақиқатни тиклаш соҳасида умуминсонийлик билан миллийликнинг уйғунлигини гавдалантирувчи тафаккур эркинлиги, фикрлар ранг-баранглиги, янги методологик ёндашувлар юзага келди, тарихий ўтмиш ва унинг илмий ҳақиқатини белгилаш ва

асослашга оид давлатимизнинг расмий ҳужжатлари эълон қилинди, тарихий меросга муносабатнинг ҳуқуқий асослари яратилди. “Шу нуқтаи назардан қараганда, - дейди Биринчи Президентимиз И.А.Каримов, - ўз тарихимизни ҳолисона ва ҳаққоний баҳолаб, маънавий меросимизни бойитиш ва ривожлантиришга ўз ҳиссамизни қўшишимиз, шу асосда бугунги жаҳон илму фани ва маданиятининг юксак чўққиларини эгаллашдек буюк вазифага ҳар тамонлама муносиб ва қодир бўлишимиз керак” [9,52].

Тараққиётнинг янги босқичида тарихий ҳақиқатнинг тикланиши ва унинг шахс маънавий юксалишига таъсирини ҳар томонлама чуқур тадқиқ этадиган изланишларнинг етарли эмаслиги, иккинчи томондан, яқин ўтмишда мустабидлик мафкураси асосида яратилган асарларда тарихий ҳақиқатнинг бузиб кўрсатилганлигини илмий асослаш, учинчидан, муайян даражада минтақамиз халқлари тарихи тўғрисида этник фавқуллоддалик концепцияси руҳида яратилган асарларнинг тарқатилиши ҳам мазкур муаммо тўғрисида илмий ҳолислик ва объективлик билан фикр юритишни тақозо қилади. Бунинг исботи сифатида сўнгги йилларда қабул қилинаётган қатор ҳуқуқий ҳужжатларда тарихий ҳақиқат ва тарихий онгни шакллантириш билан боғлиқ масалалар акс этганлигини эътироф этиш мумкин. Булар, жумладан:

Ўзбек халқининг бой тарихи, миллий анъаналари, Ватанимиз атоқли кишилари ватанпарварлиги, ҳаёти ва ижоди тўғрисида миллий сериал ва ҳужжатли фильмлар яратиш;

Ўзбекистоннинг тарихий меросини, ҳайвонот ва ўсимликлар дунёсини очиб берувчи кўрсатувлар намоиш этиш;

болалар учун ўзбек халқининг буюк мутафаккирлари ҳаёти ва фаолияти тўғрисида китоблар, ўтган аждодларимизнинг маънавий жасоратлари, қаҳрамонликлари тўғрисида буклетлар, рисоалар, плакатлар ҳамда мақолалар тайёрлаш ва чоп этиш;

ёшлар учун Ўзбекистоннинг барча тарихий ёдгорликлари тўғрисидаги маълумотлардан иборат бўлган китоб-каталоглар тайёрлаш ва чоп этиш;

мамлакатимиз тарихи мавзулари, миллий ғоя, илм-фан бўйича, шу жумладан, ахборот воситалари негизда электрон

ТАРИХ

совринли викториналар, тестлар ташкил этиш;

ёшлар томонидан тарихий, маданий қадриятларни, аجدодларимизнинг ижодий меросини ўзлаштириш;

“Менинг маҳаллам тарихи” – ёшлар ўртасида ўз маҳалласи тарихининг энг яхши билимдони танловини ўтказиш кабилар ўз аксини топаётганлиги бежиз эмас.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли Фармонининг 1-илоvasида келтирилган «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси». [Электрон ресурс]. <http://strategy.regulation.gov.uz/uz/document/2>. (Мурожаат қилинган сана: 17.11.2017).

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 28 декабрь 2018 йил. – Т.: Ўзбекистон, 2019.

3. Гегель Г.В.Ф. Соч:В 14 т. -Т.8. – М., 1956.

4. Шпенглер О. Закат Европы. -В 2-х т.-М.,1993.

5. Тойнби А. Постигение истории. – М.,1999.

6.Абу Наср Форобий.Фозил одамлар шахри.-Т.: «Халқ мероси» нашриёти,1993.

7. Абу Рейхан Беруни.Избранные произведения. -Т.2 (Индия). – Т.: Изд-во АН УзССР,1963.

8. Жўраев Н.Тарих фалсафаси //Ўзбекистон миллий энциклопедиси. 8 т. – Т.:”Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004.

9. Каримов И.Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008.

(Тақризчи: М.Исомиддинов – тарих фанлари доктори, профессор).